

MIKKO KEMPPAINEN

Martta

– tiedon ja valon tuoja

Kansalaiskasvatus Marttayhdistyksen Emäntälehdessä
1900-luvun alussa ja 2000-luvulla

Emäntälehti kasvatti lukijoitaan säästäväsiksi, ahkeriksi ja valistuneiksi kansalaisiksi. Se ei kuitenkaan tarkoittanut taantumusta tai pysähtyneisyyttä. Lehden arvoiksi näyttivät 2000-luvulla nousseen myös globaali maailmankansalaisuus ja yhteisöllisyys – jopa elitismi.

KAIKILLE TIETOJA, KAIKILLE VALOA! Näin kuului 1900-luvun alussa Marttayhdistyksen pitkäaikaisen puheenjohtajan ja yhdistyksen äänenkannattajan, *Emäntälehd*en, vastaavan toimittajan Alli Nissisen julistus lehden näytenumerossa otsikolla *Selvitystä* (0/1902, 1–2). Tiedolla ja valolla Nissinen tarkoitti sivistystä, jolla maan sivistyneistö pyrki istuttamaan kansaan tietoisuuden omasta erityislaatuisuudestaan ja nostamaan Suomen suurten kulttuurikansojen joukkoon (esim. Kervanto Nevanlinna & Kolbe 2003, 17–21). Taustalla vaikutti emämaa Venäjän tiukentuva ote Suomen suuriruhtinaskunnasta. Marttayhdistyksen perustajan Lucina Hagmanin ajatuksena oli kansaa sivistämällä estää venäläistämisyarkimykset. (Tuominen 1987, 1–5). Nimensä mukaisesti *Emäntälehti* oli suunnattu naisille ja se

perustettiin levittämään sivistystä kaikille Suomen emännille. Välillisesti sen avulla pyrittiin kuitenkin kasvattamaan myös rahvaan ja työväenluokan naisia. Kasvatustyö, niin kotona kuin muutoinkin yhteiskunnassa, käsitettiin 1900-luvun alussa pitkälti naisten tehtäväksi. 2000-luvun *Emäntälehd*en kasvatustyön pääasiallisena kohderyhmänä ovat edelleen naiset ja lehden toimituskunta on yhä naisvaltainen. Lehteä julkaistiin sotavuosista johtuvia katkoksia lukuun ottamatta aina vuoteen 2006 saakka. Vuodesta 2007 alkaen lehti muuttui yhdistyksen jäsenille tarkoitetuksi jäsenlehdiksi ja sen nimeksi vaihtui *Martat*. Tässä artikkelissa tutkin *Emäntälehd*en kansalaiskasvatusta ja kansalaisihannetta. Tarkastelen vuosina 2000–2006 julkaistua *Emäntälehteä* ja autonomian ajan lehtiä (1902–1917) rinnakkain. *Martat*-lehden

olen jättänyt tarkastelun ulkopuolelle, sillä jäsenlehtenä se painottaa enemmän järjestön sisällä tapahtuvaa jäsenille suunnattua toimintaa. Käsitystäni puolisivat lehden toimituspäällikön, Helena Kokkosen, kanssa käymäni keskustelut. Vertailemalla 2000-luvun *Emäntälehteä* 1900-luvun alun lehteen haluan tuoda esille marttojen arvomaailman jatkumoa, mutta toisaalta myös sen muutoksia. Olen kiinnostunut siitä, millaisen kuvan lehti antaa hyvästä kansalaisuudesta ja millaisia tietoja ja taitoja hyvä kansalaisuus edellyttää. Toisin sanoen pyrin pääsemään selville marttojen arvomaailman ja kansalaiskasvatuksen sisällöstä. Fokukseni on 2000-luvulla, mutta viime vuosisadan alun kasvatustodellisuus toimii ikään kuin heijastuspintana uudelle vuosituhannelle.

Varsinkin arkikeskustelussa aikuis- ja kansalaiskasvatus rajataan turhan usein koulu- ja koulutus sekä ammatti- ja yritysmaailmaan. On kuitenkin tärkeää huomioida niiden ulkopuolella tapahtuva kasvatusyö. 1900-luvun alun ja 2000-luvun kasvatustodellisuuden rinnakkaisen tarkastelun kautta haluan tuoda kasvatustieteelliseen keskusteluun uudenlaista näkökulmaa. Kasvatustodellisuuden rinnakkaisen tarkastelun kautta haluan tuoda kasvatustieteelliseen keskusteluun uudenlaista näkökulmaa. Kasvatustodellisuuden rinnakkaisen tarkastelun kautta haluan tuoda kasvatustieteelliseen keskusteluun uudenlaista näkökulmaa. Kasvatustodellisuuden rinnakkaisen tarkastelun kautta haluan tuoda kasvatustieteelliseen keskusteluun uudenlaista näkökulmaa. Kasvatustodellisuuden rinnakkaisen tarkastelun kautta haluan tuoda kasvatustieteelliseen keskusteluun uudenlaista näkökulmaa.

Lähestyn tutkimusaiheittani laadullisen aineistolähtöisen analyysin kautta. Tässä tutkimustavassa mielenkiinnon kohteena ovat aineistosta itsestään nousevat teemat ja kysymyksenasettelut. Teemat taiseen lähestymistapaan kuuluvat olennaisesti tekstikatkelmat sekä tulkintaa tukevat esimerkit (esim. Eskola & Suoranta 1998, 175–178). Olen pyrkinyt löytämään *Emäntälehd*en kirjoituksista teemoja, joiden ympärille käsitys hyvästä kansalaisuudesta on rakentunut. Käsittelemäni teemat keskittyvät kodin, perheen, yhteisöllisyyden ja työn ihanteeseen sekä ideaaliin naiskansalaisuuteen, sillä näiden teemojen varaan myös *Emäntälehd*en kansalaiskasvatus pohjautuu. Artikkelissa esitellyt kirjoitukset toimivat esimerkkeinä edellä mainituista teemoista. Olen

keskittynyt lehden pääkirjoituksiin sekä toimittajien ja asiantuntijoiden kirjoittamiin artikkeleihin ja kolumneihin, sillä ne ovat lehden oman toimituskunnan laatimia tai ulkopuolisilta asiantuntijoilta tilattuja. Ne välittävät siksi parhaiten *Emäntälehd*en arvomaailmaa. Olen rajannut lähemmän tarkastelun ulkopuolelle ruoka-, puutarhanhoito ja käsityöohjeet, lukijapalautteet, runot ja novellit sekä jäsenilmoitukset.

KULTTUURIPROTEKTIONISMISTA MONIKULTTUURIMARTTOIHIN

Kansallinen taide ja kirjallisuus olivat 1900-luvun sivistyneistölle sivistyksen ilmentymiä. Suomalaisuus pyrittiin erottamaan muista kulttuureista, sillä ne koettiin uhaksi suomalaisuudelle. Varsinkin venäläinen kulttuuri leimattiin ”rumaksi ja ala-arvoiseksi”, kuten *Emäntälehd*essä toisen venäläistämiskauden aikana julkaistussa kirjoituksessa *Taidetta koteihin* (11/1909, 165–166) mainitaan.

Kansallisen kulttuurin vaaliminen on yhä *Emäntälehdelle* tärkeää. 2000-luvulla suomalaisuutta tehdään tutuksi ennen kaikkea ruokakulttuurin kautta. Suomalaiseksi miellettyä historiaa käy läpi vuonna 2000 lehdessä julkaistu artikkelisarja *1000 vuotta suomalaista ruokaa*, jossa esitellään suomalaisen keittiön eksoottisia erikoisuuksia kuten *Kaskinauriita ja ohrarieskaa – kaalisoppaa ja suolasilakkaa* (1/2000, 22–25) ja *Riikinkukkoja ja kullattuja sianpäitä* (3/2000, 20–23). Tutumpaa ruokaperinnettä edustaa kotimainen lähiruoka ja esimerkiksi ruisleipä, joita tarjoillaan lehdessä puhtauden, terveellisuuden ja arkisuuden mielikuvilla maustettuina (*Lähiiruokaa nauttimaan* 5/2000, 3; *Lähiiruoka – ihan tavallista ja kotoista* 1/2001, 7, 33; *Riuskasti ruista* 4/2005, 5).

Ruokakulttuurin ohella *Emäntälehti* syventää lukijoidensa kotimaan tuntemusta ja tekee Suomea tunnetuksi maan pohjoisinta kolkkaa ja omintakeisimpia paikalliskulttuureja myöten. Lukijoita tutustutetaan esimerkiksi Lappiin ja sen elinkeinoihin, kuten luontoturismiin ja kullanhuhdontaan (*Süida kutsuu lapinkylään* 2/2000, 8–10; *Vaskoolin valtiatar* 6/2006, 24–27). Lehdessä myös korostetaan, että suomalainen kulttuuripiiri ei rajaudu vain valtakunnan rajojen sisäpuolelle. Kulttuurimme juuria etsitäänkin usein vierailuilla sukulaiskansojen luokse etenkin Karjalaan

(esim. *Gribarokkaa Tverin Karjalassa* 9/2000, 10–11, 46; *Marttoja runonlaulajien mailla* 5/2004, 8–9). Yhteydenpito sukulaiskansoihin on osa isänmaallista kansalaiskasvatusta, jossa ylläpidetään myyttiä muinaisesta suomalaisuudesta. Lukijoihin iskostetaan yhä myös isänmaallista tunnetta ja vaalitaan kansallista ylpeyttä suomalaisten merkkihenkilöiden avulla, kuten tehtiin jo 1900-luvun alussa otsikoilla *Satavuotinen muisto* (3/1904, 33–35) tai *Huomattava piirre Suomen kansan luonteessa* (12/1913, 179–180). Pääosassa ovat edelleen 1800-luvun kansallisromanttikan sankarit Runeberg, Lönnroth ja Snellman (esim. *Elias Lönnroth – monilahjakkuus* 4/2002, 78–79). Kansallistunnetta ja järjestön yhtenäisyyttä rakennetaan myös *Emäntälehd*en ja Marttayhdistyksen omien historiallisten merkkihenkilöiden avulla, kuten kirjoituksissa *Alma Forsténin maisemissa Kymenlaaksossa* (4/2002, 16–18) tai *Lucinan maisemissa* (7/2004, 10–13).

Vaikka martat yhä vaalivat kirjoituksissaan suomalaisuutta, on tämän vuosituhannen *Emäntälehti* monikulttuurisuuden ja suvaitsevaisuuden puolestapuhuja. Kansallisen kulttuurin varjelemisen sijaan suomalaisuuteen pyritään pikemminkin integroimaan vaikutteita muista kulttuureista. Muutos kuvastaa hyvin 2000-luvun globalisoitunutta kansalaiskäsitystä, jossa isänmaallisuus saa helposti taantumuksellisen tai jopa rasistisen leiman. Nationalismista on tullut kansan syvien rivien konservatiivinen aate ja kansalaisihanne on ennen kaikkea suvaitsevaisuus. Kansallisen identiteetin rinnalla korostetaan triangulaarista kansalaisuutta, jossa yksilö käsittää olevansa osa eurooppalaista ja lopulta globaalia yhteisöä (esim. Saastamoinen 2009, 41–42; Niemelä 2011, 48–52).

Myös marttojen monikulttuurisuuskasvatuksessa ruoka ja sen ympärille keskittyvä (kerho)toiminta ovat tärkeässä asemassa. Suomalaisia tutustutetaan vieraisiin kulttuureihin eri maiden keittiöiden kautta (esim. *Maailman keittiöt kohtaavat kerhossa* 2/2000, 30–31; *Martat vaikuttajina yli rajojen: monikulttuurimarttoissa kutsuu kiva ilmapiiri* 1/2001, 30–31; *Kulttuuri yhdistää* 5/2006, 28–29). Muun maailman kulttuureja pyritään tekemään tutuiksi *Emäntälehd*essä myös raportoimalla säännöllisesti kehitysyhteistyö-

projekteista, joita martat ovat aloittaneet Afrikassa sekä sodan runtelemassa Bosniassa (esim. *Uusi yhteistyökohde Afrikassa: Nyt vuorossa Burkina Faso* 1/2000, 26–29; *Marttojen projekti Bosniassa jatkuu* 10/2000, 23; *Naisia yli rajojen* 6–7/2002, 34–35, 43).

Marttojen pyrkimyksenä on sopeuttaa maahanmuuttajat suomalaiseen yhteiskuntaan. Maahanmuuttajakursseilla käydään esimerkiksi *Mustikassa maan tavalla* (7/2004, 4–7). Marjastamisen ohella opetellaan toimimaan suomalaisen yhteiskunnan arjessa. Maahanmuuttajat esitetään *Emäntälehd*essä tavallisina ihmisinä ja sopeuttamistyössä marttojen tavoitteena on häivyttää eroavaisuuksia eri kulttuuri-piireistä tulevien ihmisten välillä. Tarkoituksena on osoittaa, että pohjimmiltaan kaikkia ihmisiä yhdistävät samat universaalit arvot kulttuuritaustasta riippumatta (esim. *Äitiys keskeistä Marokon naisille*, 1/2001, 32–33, 46 ja *Perusarvot yhdistävät* 8/2004, 4–7).

Monikulttuurinen toiminta on nähtävissä osana marttojen suvaitsevaisuuden ja yhteisöllisyyden edistämiseksi tekemää työtä. Yhteisöllisyys nousee usein yhdeksi tärkeimmistä arvoista, sillä se on yhteiskunnan ja yksilön hyvinvoinnin edellytys. Siksi hyvään kansalaisuuteen kuuluu tarjota apuaan ja tietämystään sitä tarvitseville. Pääkirjoitus *Järjestöstä elämänvoimaa* (9/2001, 3) esittää yhteisöllisyyden marttatyön pohjimmaisena periaatteena. Siinä todetaan järjestön pyrkineen kotitalousneuvonnallaan aina yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen ja kansalaisten elämänlaadun parantamiseen. Kirjoituksessa painotetaan yhteisöllisyyden merkitystä arkielämän rikastuttajana ja paremman yhteiskunnan luomisessa, sillä yhdessäolo on omiaan herättämään lämpimiä inhimillisiä tunteita ja solidaarisuutta ihmisten välille kulttuuritaustasta riippumatta. Pääkirjoitus *Ihmiseltä ihmiselle* (3/2002, 3) kehottaa ihmisiä ryhtymään vapaaehtoistyöhön heikko-osaisten parissa. Kirjoituksessa muistutetaan, että inhimillistä lämpöä ja läheisyyttä ei voi korvata taloudellisilla resursseilla tai koneilla. Yhteisöllisyys on martoille turvallisuuden takaaja. Tällä tarkoitetaan kirjoituksissa niin taloudellista turvallisuutta kuin turvaa eristäytyneisyydeltä ja yksinäisyydeltä sekä suoranaista fyysistä väkivallalta. Pääkirjoitus *Iloa ja turvaa koko perheelle* (1/2003) ihannoii vanhan kyläkulttuurin

yhteisöllisyyttä. Nostalgiasävytteisessä kirjoituksessa painotetaan juuri turvallisuudentunteen lisääntymistä yhteisöllisyyden myötä ja nostetaan vuorovaikutus naapurien kanssa kansalaishyveeksi.

2000-luvun kilpailuyhteiskunnassa korostetaan usein individualismia, ja menestyviä oman tiensä kulkijoita ihannoidaan. Yhteisöllisyys on kuitenkin noussut kansalaiskeskusteluun sosiaalisen median ja kriittisen journalismin myötä. Suuri osa suomalaisista pitää solidaarisuutta ja altruistista yhteisöllisyyttä ihanteena, kun taas markkinavetoinen uusliberalismi nähdään usein haitallisena ja suomalaisen yhteiskuntaan kuulumattomana ilmiönä (Koivunen & Lehtonen 2010, 229; Saastamoinen 2009, 34–38). Martatkin katsovat, että valtaosa sekä yksilöllisistä että yhteiskunnallisista ongelmista juontuu yhteisöllisen solidaarisuuden katoamisesta. Liiallinen kilpailu ja markkinatalous ovat tehneet Suomesta eriarvoisen yhteiskunnan ja vieraannuttaneet hyvätuloiset heikko-osaisista. Artikkel *Elämmekö enää samassa yhteiskunnassa – leipäjonoja ja luksusta* (2/2001, 12–13) pureutuu 1990-luvun laman jälkeen yhä selkeämpänä erottuvaan eriarvoistumiseen ja toivoo hyväosaisten huomioivan köyhien avuntarpeen. Pahimmillaan yhteisöllisyyden katoaminen johtaa epävakaaseen ja väkivaltaiseen yhteiskuntaan. Vuoden 2002 lokakuussa saatiin osoitus pahoinvoinnin konkretisoitumisesta karmaisevalla tavalla, kun nuori Petri Gerdt räjäytti Myyrmäen ostoskeskuksessa Vantaalla seitsemän ihmistä surmanneen pommin. Syyksi pommi-iskuun martat näkivät juuri yhteisöllisyyden, sosiaalisten vuorovaikutuksen ja yhteiskunnallisen keskustelun puutteen, kuten pääkirjoituksessa *Kokoamme sirpaleita* (11/2002, 3) todetaan.

PERHE ON PARAS

Vaikka monikulttuurisesta yhteisöllisyydestä onkin 2000-luvulla muodostunut yksi marttatyön kulmaki-

SUKUPUOLINEUTRAALIA PARISUHDETTA TAI KAHDEN SAMAA SUKUPOOLTA EDUSTAVAN VANHEMMAN PERHETTÄ EI EMÄNTÄLEHDESSÄ 2000-LUVULLA MAINITA LAINKAAN.

vistä, ovat koti ja perhe säilyttäneet asemansa *Emäntälehd*den arvomaailman keskiössä yli sadan vuoden ajan. Euroopassa 1800-luvun lopulla yleistynyt kristilliseen avioliittoon pohjaava ydinperhemalli edusti 1900-luvun alun sivistyneistön naisasianaisille ainoa oikeaa perhemallia. Seksuaalisuus oli tiukasti sidottu avioliittoinstituutioon ja sen ulkopuoliset suhteet

olivat jyrkästi kiellettyjä etenkin naisilta. Naisen tärkein tehtävä oli perustaa perhe ja vastata lasten kasvatuksesta (Ollila 1993, 30–31, 56–62; Räisänen 1995, 77–80). Ydinperhe esitetään normina *Emäntälehd*den sivuilla yhä 2000-luvulla. Lehden täyttäessä 100 vuotta pääkirjoitus *Martat – taas juhlimaan!* (1/2002, 3) toteasi, että *lehti asettaa yhä kodin ja siellä tapahtuvan kasvatustyön etusijalle ja muistuttaa, että kodin onni ja menestys riippuvat molemmista aviopuolisoista*. Puhe aviopuolisoista osoittaa, että oletusarvona on perinteinen perhemalli, jossa naimisissa oleva pariskunta muodostaa perheen omien lastensa kanssa.

Nykymartat ymmärtävät kuitenkin myös normista poikkeavat perheet. *Emäntälehd*essä esitellään muun muassa lapseton pariskunta, joka on adoptoinut äidin sukulaisen kolme lasta. Artikkelin otsikko, *Ihan oikea perhe* (10/2001, 20–22), pyrkii osoittamaan, että kyseessä on hyväksyttävä perhemalli, vaikka lapset eivät olisikaan biologisesti pariskunnan omia. Lukijaa pyritään vielä vakuuttelemaan asiantuntijalausunnolla, joka todistaa sijais- ja uusioperheiden olevan täysin kunnollisia ja koko ajan yleisempiä. Oma perhe ei myöskään ole automaattisesti kaikkien tavoitteena, vaan martat arvostavat yksilöllistä harkintaa. Tämä käy ilmi hyvin parisuhteen ihanteesta kertovassa artikkelissa *Haaveista totta* (5/2003, 5). Kirjoituksessa todetaan, että useimmat odottavat seurustelun johtavan avioliittoon ja perheen perustamiseen, mutta jotkut eivät syystä tai toisesta halua perhettä. Seksuaalisuus on myös vapautunut, sillä seurustelun osapuolilla oletetaan olevan aikaisempia kumppaneita ja seksisuhteita.

Paikoin *Emäntälehdessä* annetaan tilaa jopa perhekriittisyydelle. Artikkelissa *Perhe on paras ja pahin* (11/2000 26–27) haastatellaan Keravan nuorisovankilan johtaja Kirsti Niemistä, joka toteaa perhehanteen tunkevan kulutusyhteiskunnan joka tuutista. Hän kritisoi perheen esittämistä itsestään selvyytensä. Nieminen sanoo perheen edustavan monelle hänen pojalleen (vangille) opittua ihannetta, mutta perheetömille perheidyllin tyrkyttämisen aiheuttavan ahdistusta. Kokonaisuudessaan perhekriittiset kannanotot jäävät lehdessä marginaaliin ja perhettä pidetään oletusarvona. Perhe ja avioliitto ovat normeja, mutta eivät ehdottomia ja kaikille sopivia. Ainoastaan yhdessä perhettä ja parisuhdetta koskevassa periaatteessa martat näyttävät olevan tinkimättömiä. Avioliitto ja perhe käsitetään edelleen puhtaasti naisen ja miehen väliseksi. Sukupuolineutraalia parisuhdetta tai kahden samaa sukupuolta edustavan vanhemman perhettä ei nimittäin *Emäntälehdessä* 2000-luvulla mainita lainkaan.

KOTI-IHANNE – IHANNEKOTI

Marttojen perhehanteen perusta on koti, ja koti-ihanne on ollut vahvasti esillä koko *Emäntälehdän* historian ajan. Vanhan Martta-yhdistyksen johtohahmoille koti oli naisen työmaa ja valtakunta. Ihanne pohjasi J.V. Snellmanin filosofiaan, jossa kodin vastuulla oli kasvattaa lapsista siveellisiä kunnan kansalaisia. Kodin kasvatustehtävä ei rajoittunut vain lapsiin, sillä nainen oli vastuussa myös palvelusväen pitämisestä kurissa ja nuhteessa. Naisen luonnollisena hyveenä pidettiin myös raittiutta, ja sivistyneen vaimon avulla myös juopotteluun taipuvainen mies pysyi kotona perheen parissa erossa alkoholista. Kapakka oli paheen pesä ja ravintolassa työskentelevät naiset kelvottomia. Koti oli naisen sivistyksen mittari, jonka mukaan hänen arvonsa määräytyi. Kodin tuli olla puhdas, raitis ja viihtyisä, uhkua isänmaallisuutta sekä ilmentää naisen luonnollista taipumusta kodinhoitoon. Porvarillinen sivistyneistö pyrki toteuttamaan eliitin mallia omassa elämässään ja jalostamaan rahvaan elämäntyylä saman mallin mukaiseksi (Hämäläinen 2005, 15–19; Löytty 2009, 152–154; Ollila 1993, 37–40; Sulkunen 1986, 34–35, 85–88). Myös Alli Nissisen kirjoitus *Kauneuden aisti* (10/1903, 151–152) painotti, kuinka tärkeää oli

pitää kodin ulkoiset puitteet järjestyksessä. Hän esitti *kauneuden aistin* vaalimisen erottavan sivistyneet kodit sivistymättömistä, ja naisella olevan suoranainen velvollisuus sitä kotonaan toteuttaa. Koti rinnastui usein isänmaahan ja sai marttojen kirjoituksissa uskonnollisia ulottuvuuksia. Siivotonta kotia pidettiin jumalattomana, kuten kirjoituksessa *Koti Betaniassa* (2/1904, 18–20). Juoppoutta pidettiin suurena syntinä ja *Emäntälehti* hyökkäsi kirjoituksissaan alkoholin kiroja vastaan velvoittaen kaikkien kotien naiset raittiuden rintamaan (esim. *Suomen äidit ja emännät* 7–8/1903, 98–100 ja *Naisten toiveita* 2/1907, 17–19).

Kotona tapahtuva kasvatustyö on 2000-luvun *Emäntälehdessä* edelleen keskeinen teema ja koti kasvatuksen perusyksikkö. Martat lähtevät ajatuksesta, että yhteiskunnan pelisäännöt ja perustaidot opitaan kotona. Kotikasvatukseen tarjotaan neuvoja ja tukea kasvatusalan ammattilaisten asiantuntijoiden avulla (esim. *Myönteinen kasvatus vaatii kasvamista myös vanhemmilta* 3/2000, 12–13; *Unirytmii hukassa monelta lapsiperheeltä* 9/2001, 28–29; *Pitkä askel aikuisuuteen* 6/2004, 24–25). Kotikasvatuksen yhteydessä alkoholista ei *Emäntälehdessä* 2000-luvulla juuri puhuta, vaikka erityisesti naisia varoitellaan juomisen vaaroista. Käsitys naisesta äitinä on hallitseva eikä äidin rooliin sovi humaltuminen, kuten artikkeli *Monien riskien alkoholi* (2/2005, 24–25) osoittaa. Ihanteena ei kuitenkaan ole enää täysraittius, vaan vastuullinen alkoholinkäyttö. 2000-luvun martat ovat hyväksyneet alkoholin ja ravintolaelämän osaksi yhteiskuntaa. *Emäntälehti* jopa mainostaa alkoholia (viinejä), ja vuonna 2005 lehden sivuilla aloitti *Viini ja laulu*-sarja, jossa esitellään seurusteluun sopivia juomia ja musiikkia. Muuttuneesta suhtautumisesta alkoholiin kertovat myös artikkelit *Isot miehet eivät itke* (11/2001, 7–9) ja *Suosikkiammatti näyttää ajan kuvan* (1/2002, 20–21), joissa kaljakuppilat esitetään miehelle luonnollisena ympäristönä ja nuorten toiveammatiksi ravintolatyö.

Myös ihanteellisen kodin standardit ovat päivittyneet ajan trendien mukaisiksi, mutta koti näyttäytyy *Emäntälehdessä* edelleen hyvän elämän käyntikorttina. Alli Nissisen nimeämän *kauneuden aistin* sijaan synonyymina sivistykselle voi pitää luovuuden käsitettä. Tätä päätelmää tukee pääkirjoitus *Luovuus kukkii ko-*

tona (2/2003, 3). Siinä korostetaan luovia ratkaisuja kotona ja esitetään, että luovuuteen kotona kykenevä nainen on innovatiivinen myös kodin ulkopuolisessa työelämässä. Hyvästä elämästä viestivät myös kodin siisteys sekä *hyvää makua* noudatteleva viihtyisä sisustus. Hyvin lähelle Nissisen *kauneuden aistia* tullaan artikkelissa *Toimiva tietää, tekevä oppii* (5/2006, 36–37), jossa sosiaalipsykologi kertoo kotitöiden opettavan kauneuden ja järjestyksen luomisen lisäksi myös eettistä ajattelua ja ilmentävän esteettistä ymmärrystä.

Marttojen koti-ihanteeseen kytkeytyi alusta asti tiiviisti puutarhanhoito, jonka sivistyneistö katsoi yhdyssiteeksi ihmisen ja luonnon välillä. Se oli kodin ohella sivistyksen symboli, sillä sivistynyt ihminen kunnioitti ja ihaili luontoa. Vastineeksi luonto tarjosi antimiaan, ilahdutti kauneudellaan ja tervehdytti mieltä (Ollila 1993, 40–41). 2000-luvun marttat ovat jättäneet puutarhan sivistystä painottavan merkityksen taka-alalle. Puutarhanhoidon ihannetta tosin pyritään paikoin edistämään sivistyneiksi ja vaikutusvaltaisiksi miellettyjen henkilöiden kautta, joista ehkä näkyvimpänä *Tasavallan tarhuri* (4/2002, 6–9) presidentti Tarja Halonen. Ennen kaikkea puutarhalla käsitetään olevan virkistäviä ja terveyttä edistäviä vaikutuksia, kuten artikkelissa *Kukat auttavat suruun ja sairauteen* (4/2000, 18–19). Oma puutarha on martoille ihanne, mutta he tunnustavat myös sen tosiasian ettei kaikilla ole mahdollisuutta sellaiseen. *Puutarha kuuluu kaikille* (5/2001, 3) alleviivaa luonnonyhteyden tärkeyttä ja puutarha käsitetään laveasti puistoksi, lähimetsiköksi tai kukkalaatikoksi kerrostalon parvekkeella. Puutarhaa käsittelevät kirjoitukset ovat nähtävissä osana laajempaa luontoteemaa, jossa lehti opastaa luonnossa liikkumiseen. Loppukesän ja syksyn aiheet keskittyvät pitkälti marjastamiseen ja sienestämiseen ja luontotietoutta tarjotaan esimerkiksi *Siiveniskuja* -sarjassa, joka tutustuttaa lukijoita Suomen linnustoon.

TEHOYHTEISKUNNAN IHANNENAINEN

Viime vuosisadan alussa *Emäntälehti* antoi yksityiskohtaisia ohjeita suunnitelmalliseen ja tehokkaaseen arkiaskareiden suorittamiseen esimerkiksi otsikoilla *Muutamia sanoja kodin hoidosta* (0/1902, 11–13) ja *Ajan käyttäminen* (9/1910, 134–135). Kirjoituksissa

nainen esitettiin isänmaalliseksi marttyyriksi, joka sai suurimman tyydytyksen ollessaan mahdollisimman tehokas. Perusarvot eivät tässä suhteessa ole juuri muuttuneet, sillä suunnitelmallisuus ja tehokkuus ovat yhä keskeisiä ihanteita *Emäntälehdessä*. Naisen tehtävät ovat tosin lisääntyneet kiireisessä kulutusyh-teiskunnassa, kun perheen- ja kodinhoitoon on yhdistettävä kodin ulkopuolinen palkkatyö. Tehokkuuden vaatimus ja kiire näkyvät *Emäntälehdessä* sivuilla arjen- ja elämänhallintaan keskittyvien kirjoitusten runsaana määränä. Nykynaisen ihanteena on sitkeä selviytyjä, joka pystyy sopeutumaan arjen kiireiseen elämänrytmiin, mutta kestää myös yllättävät kriisit säilyttäen silti mielenterveytensä ja toimintakykynsä, kuten käy ilmi artikkeleissa *Uranaisen kokkisota kiirettä vastaan* (2/2003, 12–15), *Liikkuva ehtii enemmän* (9/2003, 28–29) ja *Salama kirkaalta taivaalta* (11/2003, 22–25).

Nyky-yhteiskunnassa mukana pysyminen vaatii jatkuvaa itsensä kehittämistä, sillä työelämässä vaaditaan dynaamisuutta, refleksiivisyyttä ja innovatiivisuutta. Ihanteeksi on tullut tietointensiivinen kansalainen/työntekijä, joka tietoa hankkimalla sopeutuu nopeisiin muutoksiin. Sopeutumattomuus käsitetään pahimmillaan syrjäytymiseen johtavaksi oppimishaluttomuudeksi. (Blomberg, Hannikainen & Kettunen 2002, 11–12; Kettunen 2002, 39–40.) Markkinatoimijat ja bisneskonsultit ovat saaneet kansalaisyhteiskunnassa yhä enemmän valtaa, ja yrity maailman keskeiset arvot ovat vähitellen levinneet myös julkisen hallinnon sekä arkisen elämän puolelle aina kielenkäyttöä myöten. (Heiskala & Kantola 2010, 136–144.) Mallia jatkuvasti itseään kehittävistä refleksiivisistä naiskansalaisista rakentaa ja ylläpitää myös *Emäntälehti*. Pääkirjoitus *Onnea 105-vuotiaalle!* (5/2004, 3) käyttääkin samankaltaista kieltä, jota on totuttu kuulemaan elinkeinoelämän vaikuttajien puheenvuoroissa. Kirjoituksessa puhutaan 'tulevaisuuden menestystekijöistä', korostetaan 'tiedon, henkisen pääoman' sekä 'muutoskyvyn' tärkeyttä ja kannustetaan 'luovuuteen' arkielämässä. Itsestään huolehtiminen ja uusien taitojen opettelu esitetään velvollisuutena. Nuoruuden suorituskykyä pidetään ihanteena, ja elinikäinen oppiminen käsitetään marttatyön 'punaiseksi langaksi', kuten pääkir-

joituksessa *Kaikki muuttuu* (1/2004, 3). Lehdessä kehoitetaan aloittamaan uusia harrastuksia, jotka edistävät henkistä ja fyysistä terveyttä (esim. *Koskaan ei ole liian myöhäistä* 6/2000, 3; *Vanhakin koira oppii* 7–8/2000, 3). Lehti myös tarjoaa ohjeita hyviin elämäntapoihin esimerkiksi kirjoituksissa *Liikkeelle* (11/2000, 3), *Arjen askelilla paino hallintaan* (11/2001, 27) ja *Pienin askelin kuntoon* (2/2002, 3), joissa kaikissa korostetaan liikuntaa sekä oikeaa ruokavaliota juuri työ- ja toimintakyvyn säilyttämisen näkökulmasta. Myös vapaa-ajan tulee tähdätä toimintakyvyn ylläpitämiseen, ja kulttuurielämysten terveydellisiä vaikutuksia sekä terveyslomia kiireisen arjen vastapainoksi markkinoidaan otsikoilla *Terveyslomalainen virkistää ja kohottaa kuntoa* (3/2001, 14–15) ja *Kulttuuria terveydeksi* (12/2002, 20–21).

Vaikka useassa kirjoituksessa korostuu ihanne naisesta väsymättömänä arjen sankarina, lehden artikkelit sisältävät myös kritiikkiä jatkuvaa kiirettä ja tehokkuusajattelua vastaan. Martat eivät pidä toivotavana yhteiskuntaa, jossa joudutaan elämään suoritus- ja työkeskeisessä kulttuurissa jatkuvan muutospaineen alla, joka pakottaa *on the move* -ajatteluun. Jatkuva paine suorittamiseen tuottaa pahoinvointia naiselle itselleen, mutta näyttää huonoa mallia myös lapsille kotona. Kirjoitukset, kuten *Tauti nimeltä kauhea kiire* (9/2000, 28–29) ja *Syökö kiire ateriasi* (10/2002, 3), kehottavatkin hiljentämään työtahtia esimerkiksi vuorotteluvapaan avulla, jotta perheelle jäisi enemmän yhteistä aikaa.

Kilpailuyhteiskunnassa erityistä painetta aiheuttaa työpaikan epävarmuus. *Emäntälehti* kuitenkin muistuttaa, että hyvään elämään tulee kuulua muutakin kuin työ. Irtisanominen ja työttömyys voivat olla jopa uusi alku, joka avaa uusia mahdollisuuksia tyydyttävämpään elämään, kuten lehti lohduttaa lukijoitaan kirjoituksessa *Kun läksiäisiä ei järjestetä* (8/2005, 6–10). Pääkirjoitus *Onnen avain* (9/2004, 3) puolestaan kehottaa keskittymään itsensä toteuttamiseen, elämän nautintoihin sekä suoranaisesti jopa laiskotelemaan välillä. Laiskotteluun kehottaminen tuntuu lähes rienaukselta 1900-luvun marttojen ajatusmaailmaa kohtaan, sillä heidän kielenkäytössään laiskuus oli yhteiskunnan rappion juurisyy ja uhka koko Suomen olemassaololle

(Ollila 1993, 33–34). Sadan vuoden takaisessa ihanneessa nautinto saatiin itse työstä, kun taas 2000-luvulla tehokkuudella pyritään maksimoimaan vapaa-aika. Toisaalta lepääminen on yksi naisen velvollisuuksista, jossa tarkoituksena on kerätä voimia muiden velvollisuuksien suorittamiseen. Naisen tehtävänä on suojella itseään loppuun palamiselta, jotta pystyisi olemaan mahdollisimman suureksi hyödyksi yhteiskunnalle. Tässä mielessä nainen näyttäyty edelleen marttyyrina, kuten artikkelissa *Vahva väsynyt nainen* (9/2004, 4–8).

HAAVEKO VAIN? – TASA-ARVOSTA JA SUKUPUOLIROOLEISTA

Miehet esiintyivät 1900-luvun alun *Emäntälehdessä* lähinnä marttatoiminnan ulkopuolelta tulevana asiantuntijoina, kuten lääkäreinä. 2000-luvun marttatoiminnassa mukana olevien miesten määrä on lisääntynyt ja kansalaiskasvatus on ulotettu myös miehiin. Miehillä tarjotaan esimerkiksi omia keittiö- ja kotitalouskursseja (*Raavaiden miesten koulussa pihvi paistui ja maistui* 3/2002, 22–24). Mies-marttojen määrän lisääntyessä miesten mielipiteet ovat saaneet nekin enemmän tilaa *Emäntälehdessä*. Vuonna 2003 lehti aloitti *Miehen silmin* -palstan, jossa miespuoliset martat ja yhdistyksen toiminnassa mukana olevat miehet pohtivat järjestön toimintaa ja sukupuolirooleja omasta näkökulmastaan. Ajan mieskuvaa pohditaan paikoitellen lehdessä myös muutoin. Esimerkiksi pääkirjoitus *Arjen askeleita koko perheelle* (11/2001, 3) tarkastelee muuttunutta mieskuvaa. Kirjoituksessa kiinnitetään huomiota siihen, että muodilla ja ulkonäöllä on 2000-luvulla yhä suurempi merkitys miesten elämässä. Myös ruokavalio ja erilaiset dieetit kiinnostavat miehiä entistä enemmän. Mieskuvaa ja sukupuolten eroavaisuutta tunne-elämän ilmaisemisessa käsittelee myös samaisen *Emäntälehdessä* artikkeli *Isot miehet eivät itke* (11/2001, 7–9), jonka mukaan vanha aggressiivinen jurottava miestyyppi on kuitenkin yhä hallitseva.

2000-luvun *Emäntälehdessä* sukupuoliroolit ja sukupuolten välisen tasa-arvon parantaminen ovat jatkuvasti läsnä varsinkin työelämän käytäntöihin keskittyvissä kirjoituksissa. Tällaisia ovat esimerkiksi työn historian eriytymistä käsittelevä, *Malli miehes-*

tä elättäjänä on yhä voimissaan (10/2002, 34–35), sekä naisten työntöön ja kotiäitiyden ristiriitaan ja sukupuolten palkkaeroihin keskittyvä artikkeli, *Tasa-arvo – haaveko vain?* (2/2004, 26–27). Huomiota kiinnitetään työelämän maskuliinisiin käytäntöihin. Edetäkseen uralla naisen tulee omaksua miehiseksi käsitettyjä ominaisuuksia, kuten kunnanjohtaja Päivi Rahkoseen keskittyvässä *Nainen vallan kahvassa* (1/2001, 14) -artikkelissa käy hyvin ilmi. Rahkonen kokee työelämän olevan naiselle monessa suhteessa kuin ’nuoralla kävelyä’, eikä nainen voi miesten tapaan esiintyä omana itsenään. Naisen tulee olla tehokas, mutta tuoda esille myös äidillisiä piirteitä ja osoittaa pystyvänsä huolehtimaan perheestään. Rahkonen toteaa ulkonäön olevan naisille menestymisen edellytys toisin kuin miehille. Naisen tulee olla viehättävä, mutta ei liian viehättävä, sillä liiallinen viehkeys saattaa aiheuttaa ongelmia työpaikalla. Naisia kohtaan tunnetaan työelämässä ja julkisissa tehtävissä yhä 2000-luvulla vahvoja ennakkoluuloja. Tullakseen hyväksytyksi päteväna johtajana naisen on myös ikään kuin muututtava mieheksi, ’hyväksi jätkeksi’.

Rahkosen kokemuksen vahvistaa Haminan Marttayhdistyksen puheenjohtaja Jyrki Jokinen sanoessaan marttojen olevan ’hyviä jätkeä’ tervehdyksessään *Miehen silmin* -palstalla (8/2003, 11). Harmittomaksi ja humoristiseksi tarkoitettu kommentti pitää sisällään käsityksen miehestä kansalaisen normina. Jokinen myös selittää omia syitänsä siihen, miten hän itse on astunut naiselliseksi käsitetylle alueelle liittyessään marttoihin. Selittely kertoo hyvin siitä, miten vahvasti sukupuoliroolit jäsentävät identiteettiä ja yhteiskunnallisia käytänteitä. Vaikka sukupuoli pyritään usein tekemään näkymättömäksi, naisilla käsitetään olevan miehistä poikkeavia ominaisuuksia ja eriytynyttä nais- ja miesmallia rakennetaan kasvatustyössä ja arkipuheessa (Vuorikoski 2005, 43–44). *Emäntälehdessä* käsitys kansalaisuuden määrittymisestä maskuliinisen normin mukaan tulee ajoittain ilmi kuin huomaamatta. Naisen elämänvaiheita käsittelevä artikkeli *Tule sellaiseksi kuin olet* (6/2004, 4–7) antaa jopa ymmärtää, että naisen aikuistumisprosessin päämääränä olisi kasvaa maskuliinisiin piirteisiin. Siinä suoraviivaisuus, pätevyys sekä itsevarmuus luotellaan *aitoon miehuuteen* liittyviksi ominaisuuksiksi

ja työelämä miesten toimintakentäksi: ’Moni nainen löytää vasta keski-ikässä niin sanottuja miehisiä ominaisuuksia itsestään. Nainen tulee ehkä vasta nyt aikuiseksi suhteessaan miehiin tai työhön’.

Sukupuolten väliseen epätasa-arvoon kiinnitetään *Emäntälehdessä* erityistä huomiota vuonna 2006, jolloin tasa-arvo ja sukupuoliroolien kritiikki nostetaan lehdessä vuoden teemaksi 100 vuotta täyttävän yleisen ja yhtäläisen äänioikeuden kunniaksi. Vuoden ensimmäinen pääkirjoitus, *Tasa-arvo tavaksi* (1/2006, 5), vaatii sukupuolten tasavertaista työnjakoa kotitöissä ja lastenhoidossa. Teemavuonna *Emäntälehti* nostaa esille myös, miten sukupuoliroolit sisäistetään jo lapsuudessa. *Jako kahteen* (9/2006, 32–34) ruotii yhteiskunnan sukupuolijakoa ja esittää, kuinka sukupuoliroolien jakaminen alkaa heti syntymästä. Tyttöjä kasvatetaan nöyryyteen ja syyllisyyteen ja rooliseikkailuista rangaistaan. Taustalla vaikuttaa käsitys naisten luonnollisesta kutsumuksesta äitiyteen, jolle naisen on omistauduttava. Teemavuoden ensimmäisessä julkaisussa alkaa myös *Sinulle ja minulle* -artikkelisarja, jossa tasa-arvoa lähestytään eri näkökulmista (esim. *Kotityöt tasan* 1/2006, 46; *Erlaisia, mutta samanarvoisia* 2/2006, 45). Kansalaiskasvatuksen näkökulmasta ehkä mielenkiintoisin sarjan osa, *Kielikuvat luovat mielikuvia* (9/2006, 45), käsittelee sukupuolten esittämistä ja mielikuvien luomista mediassa. Esimerkiksi laihduttaminen tai kodinhoito näytetään eri valossa toimijan sukupuolesta riippuen. Miehen laihduttaminen esitetään mediassa arkipäiväisenä, kun taas naiselle laihduttaminen on uuden elämän alku. Miehille ylipaino on terveysongelma, mutta naisille se on ennen kaikkea ulkonäkökäsitys. Kotitöissä miesten epäonnistuminen taas näytetään yleensä koomisena sähläyksenä, kun naisen epäonnistuminen on väärin tai viallisten tuotteiden syytä. Naisella on median mukaan siis luontainen kyky suoriutua kotiaskareista ja mies on omimmillaan jossain aivan toisaalla.

TÄRKEIN LENKKI – VASTUULLINEN KULUTTAJAKANSALAINEN

Marttojen periaatteisiin on yhdistyksen alkuvuosista saakka kuulunut kotimaisten tuotteiden ja tuotannon suosiminen. Vuosisadan alussa pidettiin järjet-

tömänä, että ulkomailta tuotiin tuotteita miljoonien markkojen edestä, kun samoja tuotteita olisi voitu valmistaa myös kotimaassa. Hyvä kansalainen oli säästäväinen, omavarainen ja suosi kotimaisia tuotteita. Maailmansodan ja sitä seuranneena pula-ajan myötä omavaraisuuden ihanne entisestään korostui. (esim. *Suurempaa harrastusta kotimaisen työn suhteen* 8/1913, 113–114; *Käyttäkää kotimaista tavaraa* 9/1913, 139–140; *Opettakaa lapsenne säästäväisyyteen* 11/1917, 173–175.) Säästäväisyys ja kotimaisuuden suosiminen liittyivät osaksi laajempaa talouskasvatusta, jonka tarkoituksena oli tehdä *Emäntälehd*en lukijoista neuvokkaita emäntiä ja taloudenhoitajia.

2000-luvun martoille säästäväisyys ja omavaraisuus ovat edelleen kantavia hyveitä. Suuri osa *Emäntälehd*en sisällöstä liittyy yhä tavalla tai toisella säästäväisyyteen, ja kirjoitukset ovat otsikoiteja myöten hyvin samanlaisia kuin sata vuotta aiemmin. (*Nainen ja rahan pelisäännöt* 2/2001, 3; *Opeta rahatietoa lapsellesi: raha ei kasva puissa eikä sitä revitä seinästä* 2/2001, 4–6; *Suunnittelulla tolkkua talouteen* 1/2004, 20–22; *Jatkoaikaa vanhalle vaatteelle* 6/2006, 34–36). Yhteiskunta on kuitenkin muuttunut markkinavetoisemmaksi ja 2000-luvulla kansalaisista puhutaan yhä useammin tuottavina työntekijöinä ja kuluttajina (Filander & Koski 2009, 143–146; Piattoeva & Tomperi 2005, 252–254). Muutos kansalaisesta kuluttajaksi heijastuu selkeästi *Emäntälehd*en sivuilta. Kuluttamisesta on tullut vaikeasti hahmotettava kompleksinen kokonaisuus, jossa ei ole kyse pelkästä säästeliäisyydestä tai kotimaisten tuotteiden ideologisesta suosimisesta. Kansalainen on kuluttaja, jonka harteille asetetaan 2000-luvun yhteiskunnassa yhä enemmän paineita, sillä kulutusvalinnat eivät vaikuta vain omaan elinympäristöön. Kuluttajan vastuulla on lopulta koko tuotantoketju, kuten pääkirjoitus *Tärkein lenkki* (8/2004, 3) osoittaa. Kuluttamista on pohdittava arkisen elämän ohella myös kansantaloudellisesta näkökulmasta, koska kuluttaminen vaikuttaa niin työllisyyteen kuin ympäristöönkin (esim. *Eurot lähikiertoon* 9/2003, 3; *Pitäisikö säästää, saako tuhlat?* 9/2003, 36–37). Arkisten valintojen vaikutus on kuitenkin nähtävä vielä suuremmassa mittakaavassa ja ajateltava omien

kulutusvalintojen vaikutusta globaalisti. *Emäntälehti* opastaa vastuulliseen kuluttamiseen arkipäivän vinkeillä, ympäristö- ja reilun kaupan merkkejä esittelemällä sekä hiilijalanjäljen laskukaavoilla. Kun lehti kirjoituksissaan 1900-luvun alussa kehotti säästäväisyyteen, vedottiin pääasiassa tuotteiden niukkuuteen, pula-aikoihin ja isänmaan etuun. 2000-luvulla argumentit taas perustuvat tuotteiden laatuun, eettisyyteen ja ekologisuuteen, kuten artikkeleissa *Reilu kauppa auttaa parempaan elämään* (5/2000, 33), *Millainen on ekologinen jalanjälkesi? Puristaako kenkä?* (4/2001, 12–14), *Missä kulkee kohtuuden kultainen keskitie* (1/2003, 17–19), *Ekö vai öky – arkipäivän valinnoilla voit vaikuttaa* (2/2004, 7) ja *Ilmastomuutos koskettaa jokaista* (3/2004, 29.)

Vastuullisen ja eettisen kuluttajan ihanteen toteuttaminen ei kuitenkaan ole aina yksinkertaista. Ongelma kiteytyy kirjoituksessa *Syöminen muuttuu taitolajiksi* (4/2005, 47):

”Lähiruokaa vai reilun kaupan ruokaa? Monikansallisen suuryrityksen edullista logoruokaa vai pienen tuottajan räätälöimää, kansallisen erityislaatuista ruokaa? Geenimanipuloitua vai luonnollista? Mutta armoa! Joskus minä haluan vain saada perheeni äkkiä kylläiseksi!”

Katkelma kuvaa hyvin myös sitä, että kuluttaminen ei enää pohjimmiltaan ole välttämättömien tarpeiden, kuten nälän, tyydyttämistä. Kuluttamisessa korostetaan enemmän omaa statusta kuin varsinaista tarvetta. Sinänsä tämä ei ole uutta, sillä perinteisesti ulkoisella olemuksella, etenkin vaatetuksella, sivistynyt kansalainen on ennenkin erottanut itsensä rahvaasta (Oittinen 1990, 58–65). 2000-luvun martat eivät juuri puhu sivistyksestä, mutta kuluttaminen on yksi tärkeimmistä mittareista, jolla hyvä kansalainen erottuu edukseen. Eettisen ja vastuullisen kuluttamisen ohella hyvän (kuluttaja)kansalaisen on suosittava oikeita valintoja ja osoitettava hyvää makua myös vapaa-ajan kulutuksessa ja kulttuurissa. Tämä tarkoittaa ennen kaikkea korkeakulttuurin suosimista. Valtaosa *Emäntälehd*en numeroista sisältää mainoksia, esittelyjä tai arvosteluja teatterista, oopperasta ja museoista (esim. *Ooppera on yhtä juhlaa* 1/2000, 30–31; *Kansallismuseoon pääsee taas* 10/2000, 24–

25; *Teatteri vie sydämen ja antaa elämyksen* 9/2002, 4–7). Kaunokirjallisuuteen ja lukemiseen taas kehoitetaan panostamaan kirja-arvosteluiden ja marlattavien lukutottumuksia esittelevän *Kirjan kanssa*-palstan kautta vuodesta 2003 alkaen. *Emäntälehd*en lomakohteiden matkaraportit taas kertovat poikkeuksetta kulttuurilomista, kuten *Kulttuurimatalla Pompejissa aika pysähtyi* (2/2001, 18–20), *Madeira – Atlantin kukkiva puutarha* (11/2001, 12–15) tai *Oopperaretkelle naapuriin* (12/2001, 32–33).

MARTAT, MARKKINAT JA MEDIA

Marttojen kansalaiskasvatukseen kuuluu olennaisesti mediakasvatus, jonka *Emäntälehd*en 100-vuotiaasta historiaa juhlistava pääkirjoitus, *Martat – taas juhli-taan!* nostaa yhdeksi järjestön tärkeimmäksi teemaksi:

”Me tämän päivän martat elämme informaatiotulvassa. Kaikkialta vyöryy uutta informaatiota, jota aivomme eivät kykene suodattamaan ja muuttamaan jokapäiväisessä elämässä hyödylliseksi tiedoksi. Emäntälehti tekee sen puolestamme valikoivissaan meille relevanttia tietoa. Sitä tarvitsemme hyvinvoinnin tuottamiseksi.”

Vaikka juhlatunnelmassa näyttää unohtuvan kriittisen ajattelun tärkein elementti *Emäntälehd*en tarjoutuessa valitsemaan lukijan puolesta, kirjoituksessa korostuu silti mediakriittisyyden tärkeys nykyajan kulutusyhteiskunnassa. Ennen kaikkea marttojen pyrkimyksenä on havahduttaa lukijansa populaarikulttuurin sekä median sisältämään mainontaan ja markkinointiin. Martat rohkaisevat miettimään todellisia tarpeita ja haluavat hillitä turhanpäiväistä kulutusjuhlaa. He katsovat, että yksilöllisyyttä ja materiaa korostavat markkinavoimat hukuttavat alleen vanhat hyvät arvot, kuten perheen ja yhteisöllisyyden. Erityisen haitalliseksi martat kokevat lapsille suunnatun mielikuvamainonnan, joka luo vahingollisia mielihaluja. Pääkirjoitus *Tehdään oikeita asioita* (9/2006, 3) kehottaakin vanhempia suojelemaan lapsiaan markkinoinnilta ja ottamaan asian huomioon kasvatuksessa.

Populaarikulttuuri, media ja markkinat osallistuvat vahvasti sukupuoliroolien ja naiskuvan tuottamiseen, kuten tasa-arvoa käsittelevässä kappaleessa

totesin. Nainen esitetään entistä monitahoisempana toimijana, mutta stereotypiat hallitsevat yhä edelleen. Media ja markkinat korostavat äidin ja vaimon roolia sekä ulkonäköä ja seksuaalisuutta (Aslama, Juntunen, Jääsaari & Kivikuru 2010, 224–225). 2000-luvun naisen tulee olla todellinen kameleontti, jos hän mieli toteuttaa joka puolelta tajuntaan tunkevaa paradoksaalista ihannetta naiseudesta, jossa äitiys yhdistyy miestä miellyttävään seksisymboliin. Martat rakentavat naiskansalaisen ihannetta äitiyden kautta, mutta pitävät yhteiskunnan liiallista seksuaalisuutta paheksuttavana. Naiskuvan esittäminen liian seksikkäänä on erittäin haitallista lapsille, sillä heidän käsityksensä normaalista naiseudesta vääristyy. *Emäntälehd*en kirjoitus *Älä laita lasta liian isoihin saappaisiin* (9/2000, 30–31) toteaa, että lapset altistuvat liikaa aikuisten maailman ylikorostuneelle seksuaalisuudelle median välityksellä. Lasten tulisi antaa olla lapsia eikä tyttöjen pitäisi meikata tai pukeutua liian seksikkäästi. Teemaa käsittelee myös pääkirjoitus *Lasten vaatteet* (10/2001, 3). Median ohella se kritisoi markkinoita, jotka valmistavat ja mainostavat hyvin paljastavia ja seksikkäitä vaatteita juuri lapsille. Kirjoituksessa todetaan, että ’pikkupimujen’ ja ’lolitojen’ meikkaaminen ja paljastava vaatetus saattavat koitua työille kohtalokkaaksi. Vanhempien, koulun ja harrastusryhmien ohjaajien tulisi yhteistuumin käydä tätä ’epätervettä ilmiötä’ vastaan. Kirjoitus myös vetoaa muotialan asiantuntijoihin sekä muihin lasten ja nuorten kunnioittamiin henkilöihin, että nämä opastaisivat lapsia pukeutumaan lapsille sopivalla tavalla.

MARTTOJEN MALLIKANSALAINEN

Sadan vuoden aikana tapahtuneesta kehityksestä huolimatta 2000-luvun *Emäntälehd*en arvomaailma on hyvin pitkälti samankaltainen kuin Lucina Hagmanin perustaman Marttayhdistyksen. Keskiössä ovat edelleen perhe, koti ja naisen rooli yhteiskunnassa. Lehti pyrkii yhä kasvattamaan lukijoitaan säästäväisiksi, ahkeriksi ja valistuneiksi kansalaisiksi, jotka aktiivisesti osallistuvat kansalaisyhteiskunnan rakentamiseen. Lehti vaalii myös suomalaiskansallista henkeä kertomalla historian merkkihenkilöistä, esittelemällä kansallisia perinteitä ja suosimalla kotimaisia tuotteita.

Vaikka *Emäntälehd*en arvomaailma on pysynyt suhteellisen muuttumattomana sadan vuoden ajan, ei tämä toki tarkoita taantumusta tai pysähtyneisyyttä. Lehden käsittelemien teemojen sisällöt ovat nimittäin muokkautuneet uuden vuosituhannen mukaisiksi. 2000-luvun *Emäntälehti* ei myöskään pyri tarjoamaan selvärajaista ihannetta, kuten 1900-luvun alussa, vaan näkökulma kansaliskasvatukseen on huomattavasti monitahoisempi. Vielä 1900-luvun alussa lukijoita haluttiin kasvattaa kansallisromantiikan hengessä sivistyneiksi emänniksi, jotka uhrautuivat isänmaan edun edessä. Totuus löytyi kirkon sekä kansallisten suurmiesten opeista ja Suomea tuli suojella ulkomaisilta kulttuurilla rappeuttavilta vaikutteilta. Suomalaisuuden varjeleminen vierailta kulttuurivaikutteilta on sadan vuoden kehityskulussa vaihtunut monikulttuuriseksi suvaitsevaisuuden edistämiseksi. Ihanteeksi on muodostunut globaalisti ajatteleva maailmankansalainen, joka kuitenkin kunnioittaa kansallista kulttuuriperintöään. Yhteisöllisyys on noussut keskeiseksi arvoksi. Yhteisöllisyys ei kuitenkaan rajoitu pelkästään omaan lähi- tai asuinpiiriin, vaan sitä pyritään rakentamaan yli valtakunnan ja kulttuurillisten rajojen kehitysyhteistyön ja kulttuurivaihdon keinoin.

Globalisoitumisen myötä autonomian ajan kunnan kansalainen on muuttunut vastuulliseksi kuluttajakansalaiseksi. Neuvokas taloudenpito on saanut uusia sisältöjä maruttojen kehottaessa ottamaan huomioon globaalien talouden ympäristö- ja ihmisoikeuskysymykset, ja oikeanlaiset kulutusvalinnat toimivat yhä enemmän hyvän kansalaisen mittarina. Sivistys on yhä enemmän korvautunut hyvää makua ilmaisevana kulutuksena ja *Emäntälehd*en kansaliskasvatuksen näkökulma siirtynyt markkinatalouden toimintamallien suuntaan, jossa talouskielen luovuuden, vastuullisuuden, joustavuuden ja muutoksen käsitteet hallitsevat myös arkielämässä. Martat eivät kuitenkaan tahdo toimia vain markkinatalouden ehdoilla, vaan kannustavat järjestämään vapaa-aikaa ja irtautumaan työstä. Paikoin lehdestä välittyvät viestit ovat ristiriitaisia, kun lukijoita kehoitetaan sopeutumaan kilpailuyhteiskunnan kiireeseen ja nopeisiin muutoksiin, mutta samalla myös ottamaan tilaa ja aikaa itselle.

Huomattavia muutoksia on tapahtunut myös *Emäntälehd*en käsityksissä perheestä ja sukupuoli-rooleista. Perhe ei ole enää itsestään selvä kaikkien naisten ihanne eikä seksuaalisuus ole sidottu avioliittoinstituutioon, kuten 1900-luvun alussa. Muutosta on tapahtunut myös perhemalleissa, kun uusioperheet ja yhden huoltajan perheet on hyväksytty. Useassa kirjoituksessa perheen perustamisen katsotaan kuuluvan naisen elämään luonnollisena kehitysvaiheena, mutta äidin, kasvattajan ja kodinhoitajan rinnalle on nostettu menestystä tavoitteleva urainen. Kun viime vuosisadan alussa vain naimattomille naisille työ kodin ulkopuolella oli suositeltavaa, ei 2000-luvulla kotiäitiyttä juuri korosteta *Emäntälehd*en sivuilla. Ihanteeksi on muodostunut perheen yhdistäminen menestyksekkääseen työuraan. Naisten keskittyminen työelämään näkyy lehden esittämässä sukupuolisen tasa-arvon vaatimuksissa, joissa kiinnitetään huomiota työelämän naisia syrjiviin käytäntöihin ja pyritään raivaamaan esteitä naisten menestymisen tieltä. Toisaalta myös miehet on otettu uudella tavalla kansaliskasvatuksen kohteeksi, kun heille tarjotaan kotitalousneuvontaa ja elämäntapaohjeita. Miehiä myös kannustetaan osallistumaan enemmän kodin- ja perheenhoitoon. Tasa-arvoon kiinnitetään erityistä huomiota vuonna 2006, kun sukupuolten välinen tasa-arvo nousee vuoden teemaksi satavuotiaan yleisen ja yhtäläisen äänioikeuden kunniaksi.

Marttojen tavoitteena näyttää olevan kaikille helposti lähestyttävä järjestö, jonka arvomaailman mahdollisimman moni voi tuntea omakseen. Lähemmin tarkasteltuna *Emäntälehd*en näkökulmaa voi kuitenkin luonnehtia hyvin keskiluokkaiseksi tai jopa elitistiseksi. Ihanteena on omalla työllään elävä kansalainen, jolla on mahdollisuus tehdä vastuullisia kulutusvalintoja sekä muokata oma elinympäristönsä viihtyisäksi ja kodikkaaksi. Viihtyisyyteen liittyy olennaisesti luonnon läheisyys ja puutarhanhoito jopa kaupunkiympäristössä. Fyysisestä ja henkisestä terveydestä huolehtiminen sekä monipuoliset harrastukset kuuluvat olennaisena osana ihanteelliseen elämään. Ihannekansalainen nauttii vapaa-aikanaan matkailusta, kirjallisuudesta ja korkeakulttuurista, mutta välttää televisiota, viihde-elektronikkaa ja populaarikulttuuria ajan täyteenä. Myös elämän ongel-

mia katsotaan *Emäntälehdessä* keskiluokkaisen maailmankuvan näkökulmasta. Kirjoituksissa annetaan ohjeita lähinnä perheeseen ja lasten kasvatukseen liittyviin ongelmiin sekä työssä jaksamiseen. Lähtökohta siis on, että lukijoilla on perhe, oma koti ja työpaikka.

Ilmiselvää on, että läheskään kaikilla ei ole mahdollisuutta täyttää ihanteen normeja. Pätkätöiden ja työttömyyden yleistyessä jo pelkät taloudelliset realiteetit sulkevat monet ulkopuolelle. Asetelma on samankaltainen kuin viime vuosisadan alussa, jolloin *Emäntälehti* pyrki saamaan kaikki Suomen naiset oman arvomaailmansa taakse ja yhdistämään kansan. Todellisuudessa sivistyneistön naiset määrittivät ihanteen, jota vain harvojen oli mahdollista toteuttaa. Köyhempi rahvas rajattiin sivistyneistön kasvatuksen ja filantropian objektiksi ilman todellista mahdollisuutta saavuttaa yhteiskunnallista tasa-arvoa. Huono-osaisuutta ja syrjäytymistä tarkastellaan *Emäntälehdessä* 2000-luvulla edelleen aina ulkopuolelta. Lukijakunnan oletetaan olevan yhteiskunnallisesti ja taloudellisesti asemassa, jossa he kykenevät auttamaan heikommin menestyviä. Ongelmista ja syrjäytymisestä puhuttaessa puheenvuoro annetaan poikkeuksetta asiantuntijoille tai kasvattajille, kuten vankilanjohtajalle artikkelissa *Perhe on paras ja pahin*. Näin ollen kirjoitukset sisältävät perinteisen kansalaiskasvatuksen asetelman, jossa selkeästi määrittyvät kasvattaja ja kasvatettava. Rinnastukseni viime vuosisadan alun sivistyneistön naisten määrittelemään ihanteeseen on poleeminen. 2000-luvun *Emäntälehti* pyrkii epäilemättä vilpittömästi edistämään yhteiskunnallista tasa-arvoa ja oikeudenmukaisuutta sekä yhteisöllisyyttä ja kansalaisten välistä solidaarisuutta. Joka tapauksessa huono-osaisten ja syrjäytyneiden oma ääni jää lehdessä kuulumattomiin.

Katsaus *Emäntälehdessä* kirjoituksiin kuitenkin osoittaa, että martat kommentoivat ahkerasti ja monipuolisesti yhteiskunnallisia ilmiöitä ja reagoivat niiden muutoksiin. Lehti toimii oivallisena esimerkkinä kansalaisjärjestöissä ”virallisten” instituutioiden ulkopuolella tapahtuvasta kansalaiskasvatuksesta. Kansalaisjärjestöt tulisikin ottaa yhä enemmän huomioon yhteiskunnallisessa keskustelussa ja aikuiskasvatuksen tutkimuskohteena. Kasvatushistoriallinen näkö-

kulma ja menneen kasvatustodellisuuden tarkastelu nykypäivän rinnalla puolestaan auttaa syventämään ymmärrystämme ja laajentamaan perspektiiviämme. Kasvatusperinteiden tuntemus voisi tarjota myös vaihtoehtoisia avauksia yhteiskunnalliseen keskusteluun. Olennaista on huomata, että kansalaiskasvatuksen ihanteet ja yhteiskunnallisen keskustelun arvot ovat pysyneet kohtalaisen muuttumattomina sadan vuoden ajan, vaikka ne ovatkin saaneet paljon uusia sisältöjä. Usein toistettu fraasi siitä, että historia auttaa meitä ymmärtämään itseämme ja identiteettiämme pitää siis varmasti paikkansa myös tässä tapauksessa.

Lähteenä käytetty Marttayhdistyksen Emäntälehteä 1902–1917 & 2000–2006.

Mikko Kempainen
FM, historian tohtoriopiskelija
yhteiskunta- ja
kulttuuritieteiden yksikkö
Tampereen yliopisto

KIRJALLISUUS .....

- Aslama, M., Juntunen, L., Jääsaari, J. & Kivikuru U. (2010). Median tuottama kansalaisuus: Tulkintaa raameista ja rakenteista. Teoksessa Pietikäinen, Petteri (toim.) *Valta Suomessa*. Gaudeamus, Helsinki, 210–228.
- Blomberg, H., Hannikainen, M., & Kettunen, P. (2002). Lamafatalismin historiallinen ja vertaileva kritiikki. Teoksessa Blomberg, H., Hannikainen, M., & Kettunen, P. *Lamakirja – Näkökulmia 1990-luvun talouskriisiin ja sen historiallisiin konteksteihin*. Kirja-Aurora, Turku, 7–13.
- Eskola, J. & Suoranta, J. (1998). *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Vastapaino, Tampere.
- Filander, K. & Koski, L. (2009). Aikuiskasvatuksen jaettu kertomus: yhteisen hyvän tulkintoja. Teoksessa Filander, K. & Vanhalakka-Ruoho, M. (toim.) *Yhteisöllisyys liikkeessä. Aikuiskasvatuksen 48. vuosikirja*. Kansanvalistusseura ja Aikuiskasvatuksen tutkimusseura, Jyväskylä, 121–156.
- Heiskala, R. & Kantola, A. (2010). Vallan uudet ideat: Hyvinvointivaltion huomasta valmentajavaltion valvontaan. Teoksessa Pietikäinen, Petteri (toim.) *Valta Suomessa*. Gaudeamus, Helsinki, 124–149.
- Hämäläinen, J. 2005. *Kodin kynnys – J. V. Snellmanin perhefilosofia*. Snellman-instituutti, Kuopio.
- Kervanto Nevanlinna, A. & Kolbe, L. (2003). Eurooppalainen Suomi. Teoksessa Kervanto Nevanlinna, A. & Kolbe, L., *Suomen kulttuurihistoria 3 – Oma maa ja maailma*. Tammi, Helsinki, 13–25.
- Kettunen, P. (2002). Suunnitelmataloudesta kansalliseen innovaatiojärjestelmään. Teoksessa Blomberg, H., Hannikainen, M., & Kettunen, P. *Lamakirja – Näkökulmia 1990-luvun talouskriisiin ja sen historiallisiin konteksteihin*. Kirja-Aurora, Turku, 15–45.
- Koivunen, A. & Lehtonen, M. (2010). Kansalainen minä: Median ihannesubjektit ja suostumuksen tuottaminen. Teoksessa Pietikäinen, P. (toim.) *Valta Suomessa*. Gaudeamus, Helsinki, 229–250.
- Löytty, O. (2009). Valittu kansa. Teoksessa Anttila, A.-H., Kauranen, R., Löytty, O., Pollari, M., Rantanen, P. & Ruuska P. (toim.) *Kuriton Kansa – Poliittinen mielikuvitus vuoden 1905 suurlakon ajan Suomessa*. Vastapaino, Tampere, 139–160.
- Niemelä, S. (2011). *Sivistyminen – Sivistystarve, -pedagogiikka ja -politiikka pohjoismaisessa kansansivistystraditiossa*. Otava, Keuruu.
- Oittinen, R. (1990). Säädystä pukeutumista. Muoti ja erottautuminen keisariajan suomalaisessa pukeutumisessa. Teoksessa Peltonen, M. (toim.) *Arki ja Murros – Tutkimuksia keisariajan lopun Suomesta*. Suomen Historiallinen Seura, Helsinki, 51–76.
- Ollila, A. (1993). *Suomen kotien päivä valkenee – Marttajärjestö suomalaisessa yhteiskunnassa vuoteen 1939*. Suomen Historiallinen Seura, Helsinki.
- Piattoeva, N. & Tomperi, T. (2005). Demokraattisten juurten kasvattaminen. Teoksessa Kiilakoski, T., Tomperi, T. & Vuorikoski, M. (toim.) *Kenen kasvatusta – Kriittinen pedagogiikka ja toisinkasvatuksen mahdollisuus*. Vastapaino, Tampere, 247–286.
- Räisänen, A.-L. (1995). *Onnellisen avioliiton ehdot. Sukupuolijärjestelmän muodostumisprosessi suomalaisissa avioliitto- ja seksuaalivalistusoppaissa 1865–1920*. Suomen Historiallinen Seura, Helsinki.
- Saastamoinen, M. (2009). Aikalaiskeskustelua yhteisöllisyydestä. Teoksessa Filander, K. & Vanhalakka-Ruoho, M. (toim.). *Yhteisöllisyys liikkeessä. Aikuiskasvatuksen 48. vuosikirja*. Kansanvalistusseura ja Aikuiskasvatuksen tutkimusseura, Jyväskylä, 33–66.
- Sulkunen, I. (1986). *Raittius kansalaisuskontona – Raittiusliike ja järjestäytyminen 1870-luvulta suurlakon jälkeisiin vuosiin*. Suomen Historiallinen Seura, Helsinki.
- Tuominen, K.-M. (1987). *Marttayhdistyksen Emäntälehti 1902–1906 – Kodin ja yhteiskunnan suojelija*. Suomen historian sivulaudatur-tutkielma, Tampereen yliopisto.
- Vuorikoski, M. (2005). Onko naisen tiedolle sijaa koulutuksessa? Teoksessa Kiilakoski, T., Tomperi, T. & Vuorikoski, M. (toim.). *Kenen kasvatusta – Kriittinen pedagogiikka ja toisinkasvatuksen mahdollisuus*. Vastapaino, Tampere, 31–61.